

Iva Jelušić

Korijeni Riječkog karnevala

I luperkalijsko lice karnevala, vidljivo u zbivanjima na ruralnim područjima, i njegovo saturnalijsko lice, svojstveno gradskom načinu obilježavanja karnevala, bili su kroz gotovo cijelu svoju povijest osporavani od strane nekog autoriteta. Najčešće je to bila Crkva koja je smatrala da se karnevalom promiče griješan način života, ali se ponekad radilo o civilnoj vlasti. U drugoj polovici dvadesetog stoljeća zabrane karnevalu stizale su od strane komunističke vlasti koja ga je smatrala zaostatkom neprijateljske ideologije, bilo svjetovne bilo crkvene, na oslobođenoj zemlji. Stoga su i snage reda često bile zaposlene prekidanjem povorki u malim mjestima u okolici Rijeke i Opatije, te čuvanjem gradova od maškarane sile zla. Na poslijetku je, u sedamdesetim i prvoj polovici osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, zabilježeno polagano popuštanje politike prema karnevalu, uglavnom zbog novčane dobiti, jer novca je uvijek premalo, i svaka pomoć, pa i “neprijateljska”, je dobrodošla. Od opatijskog Maškaranog korza, preko plesova u domovima kulture i hotelima, zvončarskih pohoda, pa do prve povorke u gradu Rijeci svake je godine karnevalskih manifestacija bilo sve više, a cenzure sve manje dok karneval, uvrštavanjem zvončara u program Zimskih olimpijskih igara u Sarajevu, napokon nije dobio državno priznanje.

Korijeni Riječkog karnevala – fragmenti iz povijesti Kvarnera

Iako prvi pisani podaci o Riječkom karnevalu datiraju s kraja 15. stoljeća, karneval kakvoga danas poznajemo započinje svoju egzistenciju 1982. Naime, u razdoblju poraća Drugog svjetskog rata vladajuća je ideologija smatrala karnevalske običaje, koji su interpretirani kao zaostaci buržoazijskog primitivizma, nepoćudnima, nastojeći ugušiti stoljetne običaje grada. Zahvaljujući ljubavi prema ovoj «staroj užanci» i unatoč zabranama u okolici Rijeke, od područja Liburnije, preko Halubja i Kastavštine, pa do Gorskog kotara, te od Grobnika do Novog Vinodolskog i Senja, mesopusni su se običaji očuvali. Već spomenute 1982. tri su maškarane skupine, *Lako ćemo*, *Pehlinarski feštari* i *Halubajski zvončari*, ponovo dovele karneval u grad Rijeku i započele novo doba Riječkog karnevala.

Što je to karneval?

Kako bi nam razlozi pokušaja ukidanja karnevala bili što jasniji, vratit ćemo se na samu njegovu definiciju te ćemo, pošavši od nje, pokušati dati objašnjenje za zbivanja koja su obilježila najteže dane njegova postojanja u 20. stoljeću.

Najjednostavnije je karneval¹ definirati kao tradicionalan oblik zabave, reagiranja na svakodnevni život. Pritom, iako je u recentnoj prošlosti došlo do značajnih promjena u odnosu ljudi prema karnevalu², možemo uočiti podvojenost njegovog karaktera. Naime, karnevalom nazivamo gradske svečanosti obilježene slobodnim odabirom maski i sklonošću društvenoj kritici kroz karnevalska glasila, alegorična kola i spaljivanje pusta. U ovom se slučaju radi o saturnalijskom licu karnevala. Uz njega postoji i luperkalijski oblik zbivanja. To su arhaične navade svojstvene ruralnim područjima koje u sebi čuvaju zaostatke pretkršćanske magije i mitologije, obilježene su praznovjermima te uvijek jednakim grupnim prerusavanjem.³

Obilježja

Karneval u svome luperkalijskom obliku predstavlja početak novoga života, ponovnog buđenja prirode. Njegovo obilježavanje najčešće započinje na Antonju⁴, a provodi se radi zaštite od zlih duhova i sila te zbog prizivanja plodnosti, očišćenja od grijeha i pobjede dobra.⁵ Običaji ovog profila rašireni su po cijelom panonskom, dinaridskom i primorskom području. Rekviziti korišteni pri izvođenju karnevalskih rituala, kao i njihove namjene, također se u velikoj mjeri poklapaju, dok su jedina razlika maske.

Rekviziti bez kojih nema karnevala su zvana i rogovi. Svojom bukom zvana će rastjerati

¹ Osim naziva karneval često su korišteni i nazivi pust, odnosno mesopust, koji je rasprostranjen u i kajkavski naziv fašnik, te poklade.

² Za tradicionalni pogled na maškaranje vidi više u poglavlju 1.1. o obilježjima karnevala, a o prom odnosu prema karnevalu vidi u poglavlju 3.

³ Tzv. saturnalijski karneval i luperkalijski karneval. Nazive su naslijedili iz imena rimskih blagdan Lupercalia. LOZICA, I. (1997) *Hrvatski karnevali*. Zagreb: Golden marketing.

⁴ Odnosno Sv. Antun, 17. siječnja. No, u nekim mjestima počinje odmah nakon Sveta tri kralja.

⁵ Prema narodnoj predaji postojale su tzv. "grde maske" koje su veseljem rastjerivale sile zla, prizivajući proljeće i time slaveći rađanje novog života.

sile zla, dok su rog, balta i mačuka simboli plodnosti i snage, dakle ponovno zaštite od zlih sila. Zbog očišćenja od grijeha, uz navedeno se nosi i čarapa napunjena pepelom. Dodatno prerusavanje nije se smatralo važnim. Tek nakon što su, prema legendi, uz dodatnu pomoć životinjskih maski zastrašene i protjerane Osmanlije, pojavljuje se maskiranje u iste maske radi obilježavanja toga događaja.

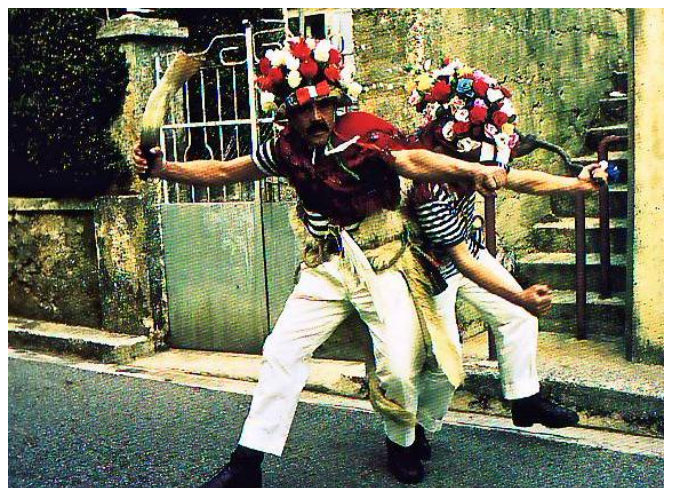
Saturnalijske karnevalske svečanosti obilježene su karnevalskim skupinama, koje se prezentiraju u povorkama, uz čestu uporabu alegorijskih kola, natpisa i transparenata na kojima se progovara o aktualnim negativnim zbivanjima u zajednici, državi. Važni su plesovi pod maskama, glasila, dječje maškarene povorke te neizostavno spaljivanje pusta, lutke optužene i pogubljene zbog svih nedaća koje su narod snašle tijekom minule godine. Ono što se naglas ne spominje u svakodnevicu, sada se pojavljuje, a mahom je usmjereno na državnu politiku.

Uz maskiranje, standardna je karnevalska pojava opće rasulo moralnih vrijednosti i uobičajenih manira u međuljudskoj komunikaciji, koje su zamijenjene otvorenim izrugivanjem i neumjerenim uživanjem u jelu i piću.

Zvončari

Navela sam kako su karnevalski rituali i rekviziti u velikom dijelu Europe jednaki te da su različite jedino maske. Tako su zvončari, karakteristična karnevalska pojava za područje Kvarnera, jedinstvena pojava u svijetu maškara. Oni su neizostavan dio karnevalskih zbivanja na Kvarneru, zaštitni znak karnevala ovoga kraja i predstavnici njegova luperkalijskog lica.

“Za zvončara ne re ki tr ki, nego mora bit dečko. Da re za zvončara kakov mićikan i slabić, al švohan, bi rekli ča j` ta revica ale šušnjica s nami. Jur je ovo moglo doma bit.“ Odnosno, zvončarom se rađa, zvončarom se ne postaje. Snaga i izdržljivost su presudni kriteriji kako bi muškarcu bila ukazana čast sudjelovanja u

Rivanje (guranje) zvončara

zvončarskom pohodu. Kako je bilo nekada, tako je i sada. Još uvijek vrijedi zvončarsko pravilo da nema zaustavljanja pohoda, ma što god da se na putu dogodilo. Prekidanje pohoda priliči samo slabićima, koji će zbog takvog čina ubuduće biti kažnjeni izopćenjem.

Zvončarske skupine

Od početaka zvončarske tradicije svi su zvončari kvarnerskog područja imali jednake maske. Osnova je „mornarska roba“, bijele hlače i plavo – bijela prugasta majica, a preko se nosi

Povorka Halubajskih zvončara

ovčja koža, zvonci i zastrašujuća zoomorfna maska. No, nakon Prvog svjetskog rata došlo je do značajne promjene, koju su uzrokovali Talijani. Naime, po završetku Prvog svjetskog rata novonastala Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca imala je, između ostalih, niz neriješenih pitanja o granicama. Jedno od tih pitanja odnosilo se na granicu s Italijom. Ono je razriješeno u studenom 1920. u Rapallu, nakon niza neuspješnih pregovora.

Ovim dogovorom je, uz ostalo⁶, Italiji

primala Istra sa značajnim dijelom riječkog zaleđa, zapadnom Kastavštinom, gdje je uskoro nakon uspostave talijanske vlasti bilo zabranjeno nositi maske koje prekrivaju lice. Franjo Šepić – Bertin u svojoj nam knjizi o mesopusnim običajima donosi priču o mogućem razlogu te promjene, odnosno navodi jednu tučnjavu, barufu, između zvonećanskih i brgujskih zvončara, do koje je došlo na Antonju 1924. Različito od njega tvrdi Saša Dmitrović koji u svojoj knjižici o karnevalu u Rijeci navodi kako je do promjena u zvončarskim navadama maškaranja došlo tijekom sljedeće godine, 1925., kada je od strane fašističkih vlasti uvedena cenzura koja je nizom suspenzija slobode izražavanja pogodila i maškaranje.

⁶ Ostalo = Zadar, Cres, Lošinj, Ilovik, Susak, Unije, Lastovo i Palagruža. Rimskim paktom je 1924. i grad Rijeka zapadno od Rječine pripao Italiji.

Kako bilo, u ovome razdoblju zvončari zapadne Kastavštine prestaju nositi zoomorfne maske⁷, zamjenjujući ih tzv. krabujosnicama⁸, starim šeširima ukrašenima cvijećem od krep – papira. Jedino zvončari iz Muna i Žejana nisu u potpunosti slijedili ovaj trend, osmišljavajući uz pomoć krep - papira nešto drugačiji klobuk.⁹ Nakon navedenih promjena samo je u istočnoj Kastavštini Halubju, u upotrebi ostala stara zoomorfna maska, a razlike će ostati i nakon prestanka talijanske vlasti nad zapadnim krajem.

Muke po karnevalu

Povijest karnevala, kao najveselijeg i najluđeg dijela godine, od početka prate nedaće koje su se uvijek vezale uz nametanje restrikcija od strane autoriteta, među kojima su prvi bili protagonisti katoličke crkve. Svekolika raspuštenost te neumjereno i javno uživanje u grijesima nisu bili, niti su mogli biti, prihvatljivi kleru, te su izazivali njihovu netrpeljivost i otpor prema takvom izražavanju. Kako Crkva nije bila službena vlast, nije bila u poziciji provoditi fizičke restrikcije, odnosno jedino joj je preostala pobuna protiv takvog ponašanja. Drugačije su mogle postupati državne vlasti, primjerice uvođenjem cenzure, i njezinim apliciranjem na svaki element javnog života koji se smatrao nepoćudnim, pa tako i na maškare. Kako sam već navela, od polovice dvadesetih godina 20. stoljeća takvo je djelovanje bilo standardno obilježje talijanske vlasti. Osim što je, u sklopu cenzure, bilo zabranjeno nošenje maski preko lica kakve su tada nosili zvončari, također je zabranjeno održavanje karnevalskih povorki, posebno one u gradu Rijeci. Razlog tome je, naravno, saturnalijski karakter povorki. Vlasti ni najmanje nisu željele da se način njihova obnašanja dužnosti propitkuje i kritizira. Posebice ne na sav glas, kako je to običaj karnevalskih povorki.

Završetkom Drugog svjetskog rata prestaje razdoblje talijanske vlasti nad dijelovima Hrvatskog primorja, ali olakšanje za ljubitelje mesopusta još nije stiglo. Postojeće probleme s fašističkim državnim službenicima, prenijeli su se i na odnos s novim, komunističkim vlastima.

⁷ Vidi sliku gore.

⁸ Vidi sliku u prethodnom odlomku.

⁹ Osim razlike u izgledu između kerabujosnice i klobuka, nošnje zvončara zapadne Kastavštine imaju još neke manje razlike. Vidi poglavlja relevantna za pojedine grupe u: ŠEPIĆ – BERTIN, F. (1997) *Zvončari, partenjaki, feštari, maškare: mesopusni običaji Kastavštine i okolice*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.

Karneval u Drugoj Jugoslaviji

Prema Franji Šepiću–Bertinu, službenici lokalnih komunističkih vlasti često su mesopust smatrali izravno povezanim s Crkvom. U slučaju da su bili svjesni kako Crkva nema veze sa stvarnom prirodom karnevala¹⁰, često su se, upitani zašto se očuvanje pusnih običaja zabranjuje, pozivali na poznato opravdanje, direktivu odozgo. Vjerojatno ni oni sami nisu bili upućeni u prirodu pravog razloga zatiranja narodnih običaja, a u nedostatku boljeg, službeni izgovor je bio kako je takvo postupanje „još jedan odlučan odgovor zapadnim imperijalistima i neprijateljima naše zemlje i naše slobode, neprijatelja sretnog života koji gradimo sebi i svojoj djeci, neprijateljima mira.”¹¹ Buržoaski običaji, i sve ostalo obilježeno kao zaostatak kapitalističke pošasti sa Zapada, svakako ne priliče komunističkoj zemlji kakva je Jugoslavija uskoro trebala postati.

Neovisno o razlogu, režim je jednostavno, barem što se kvarnerskog područja tiče¹², naumio iskorijeniti tradiciju maškaranja. Kao i u slučaju prethodnih, talijanskih vlasti, opet je znatno vjerojatnije kako se nije radilo o nesebičnoj brizi za narodne mase, već o kažnjavanju i kontroliranju javnog spominjanja detalja upitne pozadine. Mahom se tu radilo o “politici, cijenama, o politici cijena, kavi, ekonomiji, pa i specifično partijskim problemima itd.”¹³, dakle uglavnom o onim pojedinostima kojima prosječan stanovnik naprosto nije smio zamarati ni sebe, ni druge, a koje su gajile tendenciju nimalo diskretno osvanuti na karnevalskim povorkama.

Iz neznanja, ili pak namjerno, uz gradske su povorke nastradale i zvončarske. Nošenje zvona je bilo strogo zabranjeno. Svakome tko bi bio uhvaćen prilikom takve aktivnosti, zvona bi bila oduzeta. Zbog toga su se zvončari, vjerni motu “Krepat, ma ne molat!”, često, nakon zapljena, u ophod vraćali s raznim metalnim posudama vezanima oko struka, primjerice s

Tematika karnevalske povorke, 26. veljače 1979.

Tematika karnevalske povorke, 10. siječnja 1983.

¹⁰ Usp. s poglavljem 2.

¹¹ DMITROVIĆ, S. (1995) *Riječki karneval*. Rijeka: Gorin.

¹² Nisam upućena u događaje u drugim dijelovima Hrvatske, odnosno tadašnje Jugoslavije.

¹³ LOZICA, I. (1997) *Hrvatski karnevali*. Zagreb: Golden marketing.

loncima ili noćnim posudama.¹⁴ Ali, ako bi i uspjeli provesti zvončarsku ophodnju u cijelosti u djelo, u grad je bilo gotovo nemoguće ući. Prilaze su čuvale policijske (milicijske) patrole kako se zvončari “ne bi probili u grad”¹⁵.

Naposljetku je režim postigao polovičan rezultat. U gradskim središtima karnevala nema. Opatija do pred kraj sedamdesetih i Rijeka do početka osamdesetih godina ne organiziraju svoje mesopusne manifestacije. Nasuprot njima, u zaleđu su se običaji, unatoč svim nedaćama, još uvijek održavali.¹⁶

Situacija se uskoro promijenila. Uspjesi vlasti pokazali su se samo privremenima, a volja za očuvanjem tradicije neslomljivom, te će maškare uskoro preplaviti sva do tada napuštena područja.

Maškarani boom

Pisala sam u prvim poglavljima o naravi i obilježjima karnevala s obzirom na njihove početke. No, u 20. stoljeću mesopust više ne služi slavljenju ponovnog rađanja prirode,

A black and white photograph of a newspaper headline. The text reads "A KAVE NEMA PA NEMA" in large, bold, sans-serif capital letters. To the right, there is a smaller, tilted box containing the word "BILJESKA" repeated twice.

Naslov članka u *Novom listu*, 10. siječnja 1979.

A black and white photograph of a newspaper headline. The text reads "KRIZA MESA, KRIZA KAVE... KRIZA KRIZE" in large, bold, sans-serif capital letters, arranged in three lines.

Naslov članka u *Novom listu*, 3. ožujka 1981.

A black and white photograph of a newspaper headline. The text reads "KAVA TEK U OŽUJKU" in large, bold, sans-serif capital letters.

Naslov članka u *Novom listu*, 22. veljače. 1979.

tjeranju zlih sila od ljudi i imanja, prizivanju plodnosti. Ti su magijski elementi, koji su u prošlosti prevladavali u mesopusnim običajima seoskih područja, sada samo dio kulturnog mementa koji se, kao dio povijesnog nasljeđa, nastoji očuvati poštivanjem tradicionalne forme mesopusta. Nepromijenjene su ostale druge dimenzije karnevala. Ljudi ga koriste kao sredstvo zaborava na turbobnu svakodnevicu te kao razlog i poticaj svim vrstama neumjerenosti.

Sjetimo se kasnih sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća. S jedne strane cijene divljaju, a vrijednosti plaće, odnosno realne zarade stanovnika, opadaju. Sve više nedostaje uvozne robe, u prvom redu energenata,

¹⁴ ŠEPIĆ – BERTIN, F. (1997) *Zvončari, partenjaki, feštari, maškare: mesopusni običaji Kastavštine i okolice*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.

¹⁵ BUTORAC, F. (ur.) (2003.) *Riječki karneval*. Rijeka: Turistička zajednica grada Rijeke: Adamić.

¹⁶ Usp. s već spominjanom knjigom Ivana Lozice. U svojim istraživanjima sedamdesetih godina 20. stoljeća zabilježio je, među ostalima, pusne običaje riječkog zaleđa, ali o gradskim karnevalima ovog područja nije pisao. Naprosto jer nije imao o čemu pisati, s obzirom da se tada nisu održavali.

kao i robe široke potrošnje, poput deterdženta, kakaa, kave i čokolade.¹⁷ Novi nam list tih kriznih godina često donosi članke o stalnim poskupljenjima, a, kao što iz priloženih naslova možemo iščitati, ni napisi o manjku pojedinih namirnica nisu izostajali. Gotovo da ni tjedan ne prođe, a da se ne pojavi neki komentar na temu sveopće krize. Stoga doista nije teško pogoditi glavnu preokupaciju običnih ljudi u tim godinama.

Paralelno s ekonomskom krizom državna je ideologija zapadala u svoju. Socijalizam nikako da dođe, štoviše pomalo se razgrađuju temelji na kojima ga se trebalo uspostaviti. Nakon Titove smrti 1980. cjelokupna se situacija ubrzano nastavlja pogoršavati. Na vlast dolazi garnitura ljudi, tzv. Predsjedništvo, nedorasli problemima na koje su naišli¹⁸, te kriza na svim poljima i dalje buja.¹⁹

Jednako kao što su to ljudi činili stotinama godina od vremena nastanka karnevala, i suvremenici nabrojanih nedaća su, uz maksimalni entuzijazam, pribjegavali pusnim ludostima. Ova je komponenta karnevala zasigurno bila od iznimne važnosti u nastojanjima, kroz sva razdoblja njegova postojanja, da se on održi živim u svijesti i navadama lokalnog stanovništva. Kako bi zaboravili na svakodnevicu obilježenu problemima, ljudi se odlučuju pojesti više, popiti više, što više plesati, ludovati na sve zamislive načine: „Dani će biti za spavanje, noći za ludovanje. Svatko želi uhvatiti „kus“ slatkog zabavljanja. (...) Uzimaju se slobodni dani, nije važna materijalna proizvodnja, već što više smijeha i zabave. Pojačat će se prodaja aspirina zbog raznih noćnih „krivina“ i dežurstava uz šankove, a vrlo su vjerojatne i one treće stvari, ako ne bude baš previše hladno, uz ostalo. Nakon toga slijede bolovanja, ali poslije spaljivanja pusta.“²⁰

Karneval puni hotele

Naslov u Novom listu, 16. siječnja 1979.

DA LI SU MAŠKARE TURISTIČKA MANIFESTACIJA

Naslov u Novom listu, 9. siječnja 1980.

KARNEVAL U SLUŽBI TURIZMA

Naslov u Novom listu, 14. siječnja 1982.

U SUBOTU PRVI MEĐUNARODNI DAN KARNEVALA U OPATIJI NOVA TURISTIČKA MANIFESTACIJA

Naslov u Novom listu, 28. siječnja 1982.

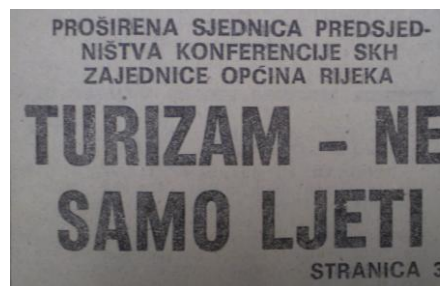
¹⁷ Vidi više u: GOLDSTEIN, I. (2003) *Hrvatska povijest*. Zagreb: Novi Liber

¹⁸ „... jer je po njegovoj (Titovoj) smrti vrhovna vlast prešla na Predsjedništvo u kojem je sjedilo osam vrlo prosječnih političara bez većih ambicija, ali uglavnom i bez većih sposobnosti.“ Na istom mjestu.

¹⁹ „U međuvremenu se politička i ekonomska kriza produbljivala, apatija rasla, socijalistička se ideologija razgrađivala. Savez komunista gubio je na ugledu, a čitav državni i društveni ustroj polako se ali sigurno rastrojao.“ Na istom mjestu.

²⁰ M. L. (1984), *Kriza mesa, kriza kave... kriza krize*. *Novi list*, 1. ožujka, 6.

Još je jedna karakteristika karnevala počela izlaziti na vidjelo u kasnijim godinama tzv. druge Jugoslavije i s vremenom sve više dobivati na snazi. Novčana dobit. Ustanovljeno je kako karnevalski običaji, koji su u ovom razdoblju formalizirani i neprestano predstavljani kao „stari običaji za nove turiste“²¹, mogu značajno pridonijeti raznolikosti i zanimljivosti, dakle atraktivnosti turističke ponude u zimskim mjesecima. Tim više, jer „zimске turističke ponude – kada bi joj se skinula maska – ne bi ni bilo...“²². Stoga, zimskih mjeseci na prijelazu iz sedmog u osmo desetljeće, novinari Novog lista ne propuštaju priliku objaviti priču o važnoj turističkoj ulozi karnevala, praćenu svaki put sve većim, pompoznijim naslovom.²³ Eskalaciju ovog trenda uočila sam, po prvi put, na naslovnici Novog lista 7. veljače 1984., na kojoj je preko centralnog dijela stranice ispisan naslov „Turistička sezona – godinu dana“. I ova je njegova uloga, iako tada još u povojima, ali medijski isforsirana, vjerujem, bila presudan element posvemašnjeg popuštanja komunističkih vlasti prema mesopusnim zbivanjima. Dodatni priljev prihoda u zemlji pogođenoj ekonomskom krizom mogao je biti ocijenjen isključivo pozitivno.

Naslov u Novom listu, 1. veljače 1984.

Opatijski karneval

Prvi Karnevalski korzo u Opatiji održan je 4. veljače 1978., a sljedećeg dana u Novom listu stoji: „To je trebalo vidjeti i doživjeti. Glavna opatijska prometnica Ulica maršala Tita od gradske tržnice do Slatine u subotu poslije podne bila je premalena da primi sve one koji su htjeli prisustvovati prvom Karnevalskom korzu, turističko – pusnoj manifestaciji, što bi imala postati tradicionalna.“

Maškarani korzo, naravno, nije bila jedina karnevalska manifestacija 1978. Valja istaknuti plesove pod maskama u plesnim dvoranama opatijskih i lovranskih hotela, hotela Mošćeničke Drage, u glasovitom domu Permani, te u domovima kulture po cijelome riječkom i opatijskom zaleđu, dječje redute u Opatiji i Lovranu, zvončarske pohode na području Rukavca i Zvoneća,

²¹ M.St. (1984) Stari običaji za nove turiste. *Novi list*, 19. siječnja, 7.

²² I. K. (1982) Karneval u službi turizma. *Novi list*, 14. siječnja, 5.

²³ Vidi priloge na prethodnoj i ovoj stranici.

praćeni motoriziranom maškaranom povorkom, te naposljetku spaljivanje pusta u Mošćeničkoj Dragi i Lovranu, kojemu se sudi „kao glavnom krivcu za sve „nemotarije i piz...“, pa adio i zbogom karnevalu i pusnim danima“²⁴. Godine 1980. pusna su događanja od početka obogaćena vrlo posjećenim Karnevalskim kupom udičara u Voloskom²⁵, 1982. i Međunarodnim danom karnevala²⁶, koji je uveličalo oko tristo i pedeset gostiju iz Italije i SR Njemačke, a 1983. simpatičnom Balinjeradom²⁷. Samo je Karnevalski korzo, ne brojeći druge manifestacije, već od prve godine održavanja privlačio deset i više tisuća gostiju²⁸, te se opravdano moglo tvrditi da je karneval u Opatiji doista ispunio njemu namijenjenu ulogu poticanja turizma na rivijeri. Na isti se način o karnevalu 1982. izvješćivalo i u Novom listu: „Dugogodišnja želja da se karnevalski običaji i njihovo njegovanje turistički valoriziraju postaje već ove godine dio stvarnosti, pa se slobodno može reći da karneval na opatijskom području prelazi u službu turizma.“²⁹

Ideološki intermezzo

Činjenica je da karneval može biti iskorišten kao stimulator turizma. Također je činjenica da je karnevalski odbor Opatije, uz mnoštvo entuzijasta, uložio značajan trud da pusne manifestacije privuku publiku i aktiviraju zimski turizam. Naposljetku, činjenica je i da je prihod od karnevala bio i više nego dobrodošao, pa makar bio iskorišten samo u lokalnim okvirima. Iz svega toga logično je zaključiti da je zarađeni novac bio stimulatorom popuštanja odnosa vlasti prema pusnim običajima. Međutim, ne treba vjerovati kako je bio i jedini. Snagu ideologije nikada, pa ni u trenucima kada ona nije više neosporiva, kao što je to slučaj sa socijalizmom kasnih sedamdesetih i osamdesetih godina, ne treba podcjenjivati. Niz godina je prošlo od nastanka Jugoslavije do trenutka kada je ustanovljeno da zvončari i zbivanja vezana uz maškare nisu ništa doli pučki običaji koji, ako i ne koriste uspješnijem provođenju socijalizma u državi, neće mu niti naštetiti. Ali time cijela stvar u odnosima ideologije i

²⁴ M. L. (1984) , Kriza mesa, kriza kave... kriza krize. *Novi list*, 1. ožujka, 6.

²⁵ I. K. (1980) Karnevalski kup udičara. *Novi list*, 6. veljače, 7.

²⁶ Vidi treći prilog u prethodnom poglavlju.

²⁷ Balinjerada je utrka maškaranih vozila koja nisu na kotačima, već svojevrsnim kugličnim ležajevima, balinjerima.

²⁸ Vidi prvi prilog na strani 6.

²⁹ I. K. (1982) Karneval u službi turizma. *Novi list*, 14. siječnja, 5.

maškara nije završena. Željko Grbac će u svom članku „Maškare, ča mogu maškare?“³⁰ donijeti neke od rezultata ankete provedene u vezi s utjecajem mesopusnih običaja na zajednicu, tvrdeći pri tome da „ako i jesu maškare svojevrсно zimsko ludarenje, ima u njima mnogo društvenog i kulturnog smisla.“³¹ U skladu sa socijalizmom, naravno, zaključio je autor članka, povodeći se za nekim svojim istraživanjima, kako rad na području kulture, kao i svaki drugi rad, dovodi do otuđenja, dok su karnevalski običaji mjesto iskazivanja društvenosti. Od običnih je ljudi, mesopustara, ocijenjeno da maškare „zbližuju ljude, stvaraju prijateljstva i pridonose osjećaju zajedništva“³², te da ljubiteljima maškara prihodi od aktivnosti vezanih uz maškare nisu uopće važni. Suprotno tome, na Zapadu su praznici samo „proračunat korak u ekonomiji raspodjele“³³, prilikom kojih se nastavlja otuđenje započeto u radnom procesu. Dakle, nakon desetljeća nepravedne diskriminacije napravljen je zaokret u karakterizaciji karnevala te je dobronamjerno ustanovljeno kako maškare zapravo nisu preostaci buržoaskih navada, niti su u sprezi sa zapadnim kapitalizmom. Naprotiv, sada se radi o prirodnom integracijskom elementu za *široke narodne mase*.

Napokon Riječki karneval

Riječki je karneval svoje pojavljivanje u gradu obnovio četiri godine nakon što su se karnevalske fešte vratile u Opatiju, 1982. Karnevalska su zbivanja 14. i 21. veljače otvorile dječje redute u dvorani Mladosti na Trsatu. Na opće je veselje u Novom listu objavljeno: „Rijeka više neće biti pusti otok u uzburkanom moru maškara, što je zapljuskuju sa svih strana, ali dosad u njoj nisu nailazile na odjek.“³⁴ Time su napokon opovrgnute, dvije godine ranije izdane, osuđujuće riječi kojima se tvrdi da u Rijeci nema entuzijasta koji bi organizirali barem plesne večeri pod maskama, ako već nema nikoga toliko odvažnog da pokrene u Rijeci kakvu veću karnevalsku manifestaciju. Potpuno opovrgavanje osude uslijedilo je u nedjelju zadnjeg vikenda maškara te godine kada je, na inicijativu Riječana iz maškarane skupine „Lako ćemo“, održana prva riječka karnevalska povorka. Pridružili su im se i Halubajski zvončari, Pehlinarski feštari te pokoji entuzijastični individualac. Bio je to skroman početak s tek stotinjak maškaranih sudionika, da bi već sljedeće godine Turistički savez općine Rijeka,

³⁰ GRBAC, Ž. (1984) Maškare, ča mogu maškare. Novi list, 6. ožujka, 16.

³¹ Na istom mjestu.

³² Na istom mjestu.

³³ Na istom mjestu.

³⁴ V. J. (1982) Dječje maškare u Rijeci. Novi list, 15. siječnja, 5.

koji je bio suorganizatorom i prvog riječkog pusnog izdanja, zaključio kako je vrijeme da Riječki karneval postane tradicionalnom manifestacijom. Razlog tome je, kao i u slučaju Opatije, pitanje turističke ponude, odnosno njezina nedostatka.³⁵ Tako je zamišljeno da bi karneval u Rijeci „ušao u pakete usluga svih riječkih turističkih agencija, a bio bi i sastavni dio ugostiteljske ponude.“³⁶ Zahvaljujući ovoj inicijativi, koja je opet počivala na razlozima ekonomske prirode, Riječki je karneval već te, 1983., dobio novu priliku te se po broju maškaranih sudionika približio Karnevalskom korzu u Opatiji. Iste godine su održani i prvi plesovi pod maskama na prostoru grada, a prva dvorana koja je imala čast udomiti rasplesane riječke maškare bio je „Dom željezičara“.

Godine 1984. Riječki je karneval dostigao, a ponešto i prestigao svog mesopusnog opatijskog kolegu, a, kao što znamo, u budućnosti, pa sve do danas, će ga višestruko nadmašiti po broju maškaranih i po broju posjetitelja. Riječki će karneval ispuniti sve zahtjeve koje su pred njega mogli postaviti članovi Turističke zajednice i sve lude snove o najluđoj karnevalskoj fešti na cijelom Kvarneru koje su se ranih osamdesetih usudili gajiti riječki mesopustari.

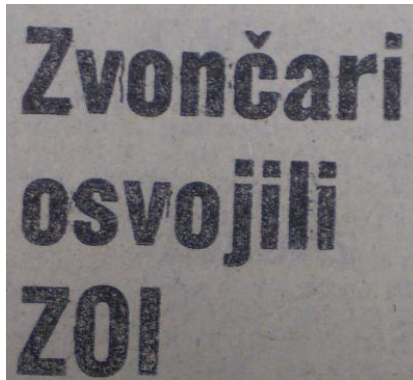
Prva naslovnica na kojoj je Riječki karneval dobio svoj udio, 14. veljače 1983.

³⁵ BUTORAC, F. (ur.) (2003.) *Riječki karneval*. Rijeka: Turistička zajednica grada Rijeke: Adamić.

³⁶ Na istom mjestu.

Bilješka za kraj

Kada sam u svome istraživanju starih primjeraka Novog lista stigla do 1984., u jednom veljačkom broju naišla sam na ovu stranicu i zaključila kako su maškarani običaji kvarnerskog područja napokon doživjeli potpunu afirmaciju. Zašto to tvrdim? Pa zbog ovoga:

*Naslov u Novom listu 16.
veljače 1984.*

Literatura

- Butorac, F. (ur.) (2003.) *Riječki karneval*. Rijeka: Turistička zajednica grada Rijeke: Adamić
- Dimitrović, S. (1995) *Riječki karneval*. Rijeka: Gorin
- Goldstein, I. (2003) *Hrvatska povijest*. Zagreb: Novi Liber
- Lozica, I. (1997) *Hrvatski karnevali*. Zagreb: Golden marketing
- Šepić-Bertin, F. (1997) *Zvončari, partenjaki, feštari, maškare: mesopusni običaji Kastavštine i okolice*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka
- M. L. (1984) , Kriza mesa, kriza kave... kriza krize. *Novi list*, 1. ožujka, Rijeka
- M.St. (1984) Stari običaji za nove turiste. *Novi list*, 19. siječnja, Rijeka
- I. K. (1982) Karneval u službi turizma. *Novi list*, 14. siječnja, Rijeka
- I. K. (1980) Karnevalski kup udičara. *Novi list*, 6. veljače, Rijeka
- Grbac, Ž. (1984) Maškare, ča mogu maškare. *Novi list*, 6. ožujka, Rijeka
- V. J. (1982) Dječje maškare u Rijeci. *Novi list*, 15. siječnja, Rijeka